

Dominik FIJAŁKOWSKI, Mieczysław KSENIAK

Park pałacowy w Tomaszowicach

Дворцовый парк в Томашовице

The Palace Park in Tomaszowice

WSTĘP

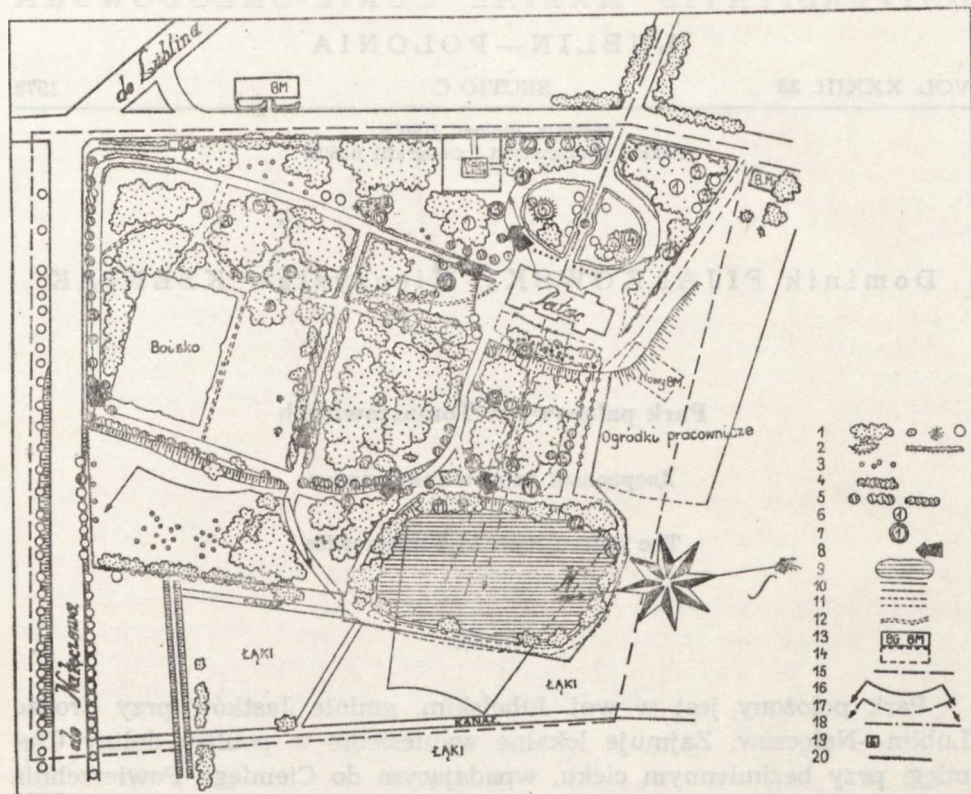
Park położony jest w woj. lubelskim, gminie Jastków przy drodze Lublin—Nałęczów. Zajmuje lokalne wyniesienie w pobliżu doliny Ciemięgi przy bezimiennym cieku, wpadającym do Ciemięgi. Powierzchnia parku wynosi ok. 5 ha w tym 0,6 ha zajmują stawy.

Użytkownikami obiektu są Szkoła Podstawowa w Tomaszowicach, Zasadnicza Szkoła Rolnicza oraz Punkt Informacji Rolniczej. Źródła (5, 6, 9) wskazują na istnienie w Tomaszowicach zagród szlacheckich w XVI wieku. Prawdopodobnie istniał wtedy i skromny ogród dworski.

Od r. 1669 Tomaszowice należały do Stanisława Borowskiego. W r. 1739 dobra przejęła Anna z Ochockich Kurdwanowska. Przy końcu XVIII wieku obiekt należał do Dłuskich (1). W r. 1863 Dłuska wybudowała w miejscu starego dworu szlacheckiego (zapewne drewnianego) pałac murowany o cechach neoklasycystycznych oraz park w stylu angielskim (2). Od r. 1880 obiekt przeszedł do rodziny Grabowskich, potem Pieniążków, a od r. 1901 do Lewińskich. W r. 1905 dobra zakupiła rodzina Ostromęczkich, która utrzymywała Tomaszowice do r. 1945 (1).

WARTOŚCI UKŁADU ZABYTKOWEGO PARKU

Zespół pałacowo-parkowy można podzielić na trzy zasadnicze części, pełniące różne funkcje w jego obrębie: część frontową, taras widokowy na osi pałacu i ogród spacerowy.

Ryc. 1. Plan zespołu pałacowo-parkowego w Tomaszowicach; 1 — skupienie drzew i drzewa pojedyncze liściaste i iglaste, 2 — skupienie krzewów i żywopłoty, 3 — młode nasadzenia, 4 — szpalery grabowe, 5 — zachowane elementy kompozycji zabytkowej, 6 — drzewa grubsze i rzadsze, 7 — drzewa grube, 8 — zachowane częściowo wnętrza ogrodowe i krajobrazowe, 9 — woda, 10 — istniejące drogi i aleje, 11 — drogi, 12 — ścieżki, 13 — budynki gospodarcze i mieszkalne, 14 — budynki nie istniejące, 15 — projektowane granice ochrony konserwatorskiej, 16 — zakres ochrony widoków, 17 — proponowany zakres rekonstrukcji widoków, 18 — oś kompozycyjna, 19 — śmietniki i składowiska, 20 — ogrodzenie

Scheme of the palace park in Tomaszowice: 1 — tree groups and single trees: deciduous and coniferous, 2 — shrub groups and hedges, 3 — young trees and shrubs, 4 — hornbeam espaliers, 5 — preserved elements of monumental composition, 6 — thick and rarer trees, 7 — thick trees, 8 — partially preserved garden and landscape fragments, 9 — water, 10 — existing roads and alleys, 11 — roads, 12 — paths, 13 — farm and living buildings, 14 — non-existing buildings, 15 — projected boundaries of conservatory protection, 16 — range of preservation of views, 17 — proposed range of reconstruction of views, 18 — composition axis, 19 — litter pits and dumps, 20 — fence

Część frontowa obejmuje zachowany owalny gazon z podjazdem oraz kaplicę przebudowaną z oficyny dworskiej. Tu występują też pozostałości starych drzew, wyznaczając dziedziniec pałacowy.

Taras widokowy na osi pałacu pełnił dawniej funkcję salonu ogrodowego, ograniczonego z obu stron kulisami starych drzew i egzotami wysadzonymi w jego wnętrzu. Zbocze tarasowe (ryc. 1) miało duże wartości krajobrazowe. Obecnie jest całkowicie zaniedbane, zniszczone i zarosnięte. Podsadzono tu dużo drzew młodych, które całkowicie zatarły funkcje i wartości krajobrazowe tej części parku. Podobnie zaniedbany i zarosnięty jest staw znajdujący się u podnóża osi widokowej oraz układ alejek parkowych.

Ogród spacerowy zlokalizowany jest na terasie stopniowo opadającej w kierunku łąk. Od strony północnej i wschodniej ograniczony jest on układem dróg komunikacyjnych. Ta część ma zarys prostokąta i obrzeżona jest alejami starych drzew, głównie lip. Wskazują one na istnienie wcześniejszego układu kompozycyjnego — regularnego, który został później przekształcony. Część alejek wyznaczają żywopłoty, sadzone po ostatniej wojnie. W ogrodzie spacerowym zlokalizowano boisko sportowe na terenie byłego sadu owocowego i odgraniczono go od parku szpalerem grabowym. Drugie boisko znajduje się na przedłużeniu północnego skrzydła pałacu, gdzie znajdował się dawniej salon ogrodowy obsadzony egzotycznymi drzewami i krzewami. W obrębie tej części parku posadzono dużo młodych drzew i krzewów (klonów, brzoź, modrzewi, jarzębiny i topól). Od strony Lublina prowadzi do zespołu dworskiego stara aleja złożona z lipy drobnolistnej.

Drzewa

W dość silnie zniszczonym parku zachowało się jeszcze ok. 800 drzew o średnicy ponad 30 cm. Reprezentowane są one przez 25 gatunków. W niżej przedstawionym wykazie podano liczbę drzew w przybliżeniu. Tylko gatunki reprezentowane przez mniej niż 20 drzew i rzadkie liczone były dokładnie.

<i>Acer platanoides</i> 20	<i>Juglans cinerea</i> 1
<i>A. pseudoplatanus</i> 2	<i>Larix decidua</i> 40
<i>A. negundo</i> 5	<i>Populus alba</i> 13
<i>A. campestre</i> 3	<i>Pinus strobus</i> 2
<i>Aesculus hippocastanum</i> 4	<i>Picea abies</i> 7
<i>Betula verrucosa</i> 51	<i>Robinia pseudoacacia</i> 5
<i>Carpinus betulus</i> 200	<i>Salix alba</i> 10
<i>Fraxinus excelsior</i> 100	<i>S. fragilis</i> 7
<i>F. excelsior</i> „Pendula” 2	<i>Sophora japonica</i> 1

Quercus rubra 1
Tilia cordata 300
T. euchlora 2

Ulmus laevis 18
U. scabra 3
U. carpinifolia 1

Podszycie

(odrastające drzewa i krzewy)

Zarośla w parku zajmują łącznie ok. 30% powierzchni. Spośród odrastających drzew występują następujące:

Acer platanoides 1 a
Carpinus betulus 2 a
Fraxinus excelsior 1 a

Tilia cordata 1 a
Ulmus laevis, *U. glabra*, *U. carpinifolia*
 1 a

Z krzewów rosną następujące:

Cornus mas 1 szt.
Evonymus europaea 10 szt.
Morus alba 100 m żywopłotu
Prunus avium 5 a

Sambucus nigra 1 a
Sorbus aucuparia 10 szt.
Symphoricarpos albus 1 a
Syringa vulgaris 3 szt.

Drzewa grubsze, rzadsze i fragmenty alei

Zestawienie obejmuje wartościowe okazy drzew i ich pierśnice w metrach oraz fragmenty alei nadających się do ochrony jako pomniki przyrody. Numery 1—20 na planie parku (ryc. 1) wpisane w kółkach dotyczą następujących obiektów:

1. *Carpinus betulus* — 3 szt. o obwodzie ponad 1 m
2. *Aesculus hippocastanum* 2,2 m
3. *Tilia cordata* — aleje ograniczające stary park. Drzewa o przeciętnym obwodzie 3 m
4. *Tilia cordata* 2,5 m
5. *Cornus mas* — duży okaz w gazonie
6. *Aesculus hippocastanum* 2,8 m
7. *Acer campestre* 1,0 m
8. *Larix decidua* skupienie o obwodzie około 2,4 m
9. *Carpinus betulus* — szpaler o obwodzie drzew 0,8 m
10. *Populus* sp. — aleja
11. *Salix alba* — skupienie o obwodzie powyżej 3 m
12. *S. fragilis* 2,7 m
13. *Acer campestre* — 2,0 m
14. *Fraxinus excelsior* „Pendula” — 2 szt. po 1,8 m
15. *Aesculus hippocastanum* — aleja o obwodzie drzew, średnio 2,3 m
16. *Larix decidua* — 1,8 m
17. *Tilia cordata* — 6 szt. o obw. do 2,3 m
18. *Betula verrucosa* — skupienie 20 szt. do 1,0 m obw.
19. *Quercus rubra* 2,8 m
20. *Juglans regia* — zdziczały

Numery 1—10 na planie parku wpisane w podwójne kółka (ryc. 1) odnoszą się do następujących drzew grubych:

1. *Carpinus betulus* 1,7 m
2. *Tilia cordata* 4,3 m
3. *Aesculus hippocastanum* 3,7 m
4. *Larix decidua* 3,2 m
5. *L. decidua* 3,5 m
6. *Tilia cordata* 3,5 m
7. *Sophora japonica* 2,6 m
8. *Pinus strobus* 2,4 m
9. *Larix decidua* 2,8 m
10. *Juglans cinerea* 2,7 m

WNIOSKI

Park w Tomaszowicach założony został na początku XIX wieku przez Annę Dłuską. Nie jest wykluczone, że starsze założenia istniały od XVI wieku. Park zachował ślady budowy regularnej. Wskazują na to fragmenty alei, głównie lipowych. Obecnie zachowało się na powierzchni blisko 5 ha ponad 800 drzew należących do 25 gatunków. Najliczniej rosną: *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Larix decidua* i *Acer platanoides*. Z gatunków rzadkich występują: *Juglans cinerea*, *Pinus strobus*, *Sophora japonica*, *Acer campestre*. Większe rozmiary osiągają: *Aesculus hippocastanum* (3,7 m obwodu), *Tilia cordata* 4,3.

PIŚMIENICTWO

1. Archiwum Sądu Okręgowego w Lublinie. Księgi wieczyste i zbiór dokumentów do dóbr Tomaszowice.
2. Brykowski R., Rowińska E.: Katalog zabytków sztuki w Polsce. T. VIII. Województwo lubelskie, 10. Powiat lubelski.
3. Fijałkowski D., Kseniak M.: Parki Wiejskie Lubelszczyzny, Zakład Systematyki Roślin UMCS (maszynopis).
4. Ciołek G.: Rejestr ogrodów zabytkowych woj. lubelskiego 1949 r. (maszynopis w zbiorach Biura Dokumentacji Zabytków w Lublinie).
5. Pawiński A.: Źródła dziejowe XVI w. Małopolska. Rejestr poborowy pow. lubelskiego z 1531 r.
6. Sulmierski F., Chlebowski B., Walewski W.: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego 1880—1904.
7. Targoński M.: Tomaszowicki park. „Sztandar Ludu” nr 292, 1973.
8. „Wieś Ilustrowana” maj 1912 r. (załączono reprodukcję obrazującą park i pałac).
9. Wyczański A.: Lustracje województwa lubelskiego z 1565 r. i 1676 r. Wrocław 1959.
10. Zaruski M.: Ziemia. Ilustrowany Miesięcznik Krajoznawczy, Warszawa 1912.

РЕЗЮМЕ

Парк в Томашовице был разбит Анной Длуской в начале XIX века. Не исключено, что старая разбивка парка существовала уже в XVI веке. В парке сохранились следы регулярной планировки. Об этом свидетельствуют фрагменты аллей, особенно липовых. В настоящее время на поверхности около 5 га сохранилось свыше 800 деревьев, принадлежащих к 25 видам. Наиболее многочисленными из них являются: *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Larix decidua*, *Acer platanoides*. Из редких видов здесь растут: *Juglans cinerea*, *Pinus strobus*, *Sophora japonica*, *Acer campestre*. Наибольших размеров достигают: *Aesculus hippocastanum* (3,7 м обхвата) и *Tilia cordata* (4,3).

SUMMARY

The park in Tomaszowice was founded at the beginning of the 19th century by Anna Dłuska. It is possible that its initial design goes back as far as the 16th century. This park has preserved traces of regular structure which is indicated by fragments of alleys, mainly those lined with lime trees. At present over 800 trees belonging to 25 species have been preserved on an area of nearly 5 ha. The most numerous are: *Tilia cordata*, *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Larix decidua* and *Acer platanoides*. Among the rare species are found: *Juglans cinerea*, *Pinus strobus*, *Sophora japonica*, *Acer campestre*. Greater dimensions are reached by: *Aesculus hippocastanum* (3.7 m in circumference), *Tilia cordata* — 4.3 m.